

Андрій ТРЕМБЕЦЬКИЙ

*ад'юнкт кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5538-3019>
e-mail: trembetsky.andry@gmail.com*

ДМИТРО ВІТОВСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ІСТОРІОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ 1920–1930-х РОКІВ

Проаналізовано дослідження громадської, військової, державотворчої діяльності Дмитра Вітовського (1887–1919) в українській історіографії міжвоєнного періоду ХХ ст. Зазначено, що в 1920–1930-х роках зроблено перші кроки в аналізі біографії відомого й авторитетного січового стрільця, державного секретаря військових справ ЗУНР.

Встановлено, що саме в цей період науковці, громадсько-політичні діячі, військові соратники виділили головні тематичні блоки життєвого шляху Д. Вітовського: 1) родинне оточення, здобуття освіти; 2) участь у Легіоні УСС на фронтах Першої світової війни; 3) культурно-освітня праця на Волині та Поділлі в 1916–1918 рр.; 4) організація та реалізація Листопадового зриву 1918 р.; 5) праця на посаді державного секретаря військових справ ЗУНР (ЗОУНР); 6) перебування у складі української делегації УНР на Паризькій мирній конференції (травень 1919 р. – липень 1919 р.).

Схарактеризовано першу статтю, з якої почалося вивчення військової і громадсько-політичної діяльності Д. Вітовського, невідомого автора (ймовірно, тодішнього редактора газети «Український прапор» С. Барана) під назвою «Дня 4 серпня 1919 згинув трагічною смертю, впадши з розбитого польською граничною сторожою літака коло Ратибора на пруській Шлезії, один з чільних провідників галицько-українського стрілецтва, полковник Дмитро Вітовський».

З'ясовано внесок у дослідження життєвого шляху Д. Вітовського М. Лозинського, В. Кучабського, І. Крип'якевича, М. Заклинського, О. Думіна, авторів численних спогадів – січових стільців. Зазначено, що найповніше військову і громадську діяльність Д. Вітовського висвітлив його товариш по сотні Легіону УСС М. Заклинський, решта ж авторів зосереджувалися на окремих періодах біографії. Відзначено, що значну увагу науковці та мемуаристи присвятили морально-психологічним якостям Д. Вітовського у різних воєнних і повсякденних ситуаціях, його вмінню згуртовувати колектив.

Ключові слова: Дмитро Вітовський, Легіон УСС, ЗУНР, історіографія.

Воєнно-політична історія Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) нерозривно пов'язана з постаттю Дмитра Вітовського – військового та політичного діяча, полковника Української галицької армії (УГА). В українській історіографії життєвий

Дмитро Вітовський

шлях Д. Вітовського досліджували три покоління українських дослідників, чий праці хронологічно умовно можна поділити на такі періоди: 1919–1939, 1945–1991, 1991–2021.

Мета статті – проаналізувати військову та громадську діяльності Д. Вітовського, висвітлену в українській історіографії 1920–1930-х років.

Дослідження історії Легіону Українських січових стрільців (УСС) почалося ще в ході Першої світової війни. Поштовх цьому великою мірою дали самі стрільці, які вважали, що мусять залишити для нащадків згадку про свою боротьбу за волю України. У цей період з'являється низка публікацій, яка ознайомлювала українство краю зі стрілецьким легіоном, його метою та завданнями. Першою з них, якщо не брати до уваги численних статей у пресі, була праця Володимира Темницького, члена Головної Української Ради (ГУР) та Української бойової управи,

«Українські Січові Стрільці (Думки й уваги з приводу українського мілітарного руху)», яка вийшла 1915 р. у Відні. У ній автор проаналізував довоєнний стрілецький рух, вказав на його значення та безпосередній зв'язок із Легіоном УСС. У роботі зазначено, що основна мета стрілецьких змагань – боротьба за українську державність, наголошено на її надзвичайно великій популярності серед галицько-українського суспільства.

Дослідження військової та громадсько-політичної діяльності Д. Вітовського розпочалося одразу ж після його трагічної смерті на початку серпня 1919 р. В «Українському прапорі», ймовірно, тодішній редактор газети Степан Баран опублікував першу статтю про військовика і політика під назвою «Дня 4 серпня 1919 згинув трагічною смертю, впавши з розбитого польською граничною сторожою літака коло Ратибора на пруській Шлезії, один з чільних провідників галицько-українського стрілецтва, полковник Дмитро Вітовський»¹. Розпочав він зі слів, з якими погодилися всі наступні покоління дослідників: «... смерть – звичайна річ; смерть в бурливі революційні часи – буденна і щоденна справа і не стало би нам сліз оплакувати всі жертви, які ще досі день в день падають в ім'я збудування кращого завтра. Але жертва, яку український народ складає в особі полковника Вітовського надто велика, бо Він як ніхто інший з молодшого покоління трудився для визволення українського народу з чужого ярма, кладучи особливо на полі військової організації в галицькій Україні основи під державне будівництво, будучи при тім приміром великої особистої відваги і посвяти»².

¹ Український прапор. 1919. 20 серпня. С. 2.

² Там само.

Перші штрихи біографії Д. Вітовського, які написав редактор «Українського прапору» в серпні 1919 р., стали основою всіх подальших біографічних праць про цього діяча. Про дитинство Д. Вітовського в автора було небагато інформації: «... родився в 1887 р. в селі Медуха Станиславівського повіта як син убогого селянина ходячкового шляхтича. Ходив до польської гімназії в Станиславові (української тоді там ще не було), проживаючи в нищих класах в бурсі о. Николая; в вищих класах покинув цю москвофільську бурсу, як це робили і всі інші свідомійші бурсаки Українці, і пробивався з року в рік удільюванням лекцій. Вже в гімназії перевищав своїх товаришів буйним поетичним чуттям, підприємчивістю, енергією і вимовою. Був головою і душею тайного просвітно-артистичного кружка станиславівських гімназистів Українців, котрого члени в неділі і свята роз'їздилися по доокресних селах з відчитами і концертами»³.

Студентські роки та перші кроки громадсько-політичної діяльності Д. Вітовського висвітлені фрагментарно: «По зложенню матури записався Покійний на право на львівським Університеті, проживаючи здебільша в Станиславові і продовжуючи далше просвітно-організаційну роботу. Був членом української радикальної партії і з запалом організував в Станиславівщині та на Покуття товариства “Січ”, де зродилася перша ідея пізнішого стрілецтва. Брав участь в пам'ятній демонстрації на львівським університеті дня 1 липня 1910 р., в якій упав Адам Коцко і з прочими учасниками демонстрації дістався до львівської в'язниці та перебув опісля відомий процес проти 101 українських студентів у Львові, був засуджений і видалений з львівського університету; право покінчив в Кракові»⁴. Згадано про участь Дмитра Вітовського в організації втечі в листопаді 1911 р. Мирослава Січинського, який перебував у в'язниці за вбивство 12 квітня 1908 р. намісника Галичини Анжея Потоцького (Andrzej Potocki).

Характеризуючи діяльність Д. Вітовського в передвоєнні роки, редактор «Українського прапору» зауважив: «Відбувши однорічну військову службу і зложивши правничі іспити став кандидатом адвокатури в канцелярії адвоката д-ра Партицького в Станиславові»⁵. Набагато насиченіші фактами й подіями фрагменти біографії Д. Вітовського, пов'язані з Першою світовою війною та Українською революцією 1917–1921 рр. Автор виділив участь у Легіоні УСС: «З вибухом світової війни зголосився Покійник до українського легіону і як командант сотні став грати відразу визначну ролю в стрілецтві. Перебув цілу карпатську кампанію 1914/15, все стоячи в перших рядах, люблений і поважаний всіма за свою незвичайну відвагу. В часі відвороту Москалів в червні 1915 на чолі невеликого стрілецького відділу перший переправився через Дністер, заняв давню столицю українських володарів – Галич і на галицьким ратуші завісив український синьо-жовтий прапор та обняв на кілька днів команду над цим старинним нашим городом, неначе предбачаючи, що невдовзі прийде для нього година дійсного визволення. Цим своїм кроком наразив собі Покійний начальну австрійську команду, котра за це хотіла відобрати Йому офіцерську рангу»⁶. Після поранення на початку 1916 р. Д. Вітовський повернувся до січового стрілецтва, приєднався до процесу організації українського шкільництва на Волині.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

Вперше вже в 1919 р. з'ясовано роль Д. Вітовського в організації Листопадового зриву 1918 р. у Галичині, організації військової справи в ЗУНР, соборницьких процесах у краї: «Львівський комітет, що вже від вересня 1918 р. приготував переворот в краю, порозумівся зі стрільцтвом і це визначило Покійника до обняття команди у Львові. В останніх днях жовтня м. р. являється Пок. Вітовський у Львові, бере живу участь в засіданнях Української Національної Ради, присвячених справі переведення перевороту і коли в дні 31 жовтня 1918 переговори українських політиків з тодішнім Намісником Гуйном в справі добровільної передачі влади Укр. Нац. Раді розбилися, Вітовський видає останні зарядження що до збройного заняття Львова українськими військами в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918, забезпечивши собі перед тим нейтральність німецького і угорського штурмового батальйону. Пам'ятний ранок 1 листопада 1918 застає Вітовського командантом українського Львова, занятого ним при допомозі горстки січових стрільців і 1 200 старих українських ополченців.

Прийшло у Львові до збройної розправи з Поляками. Перемучений і обезсилений складає він команду на це, щоби при творенні першого українського правительства – державного секретаріату – під проводом д-ра Костя Левицького в дні 10 листопада 1918 обняти в нім секретаріат військових справ. Як державний секретар, залишається Покійний першою організацією української армії в Галичині, уступаючи опісля місце полковникови Курмановичеві. Цілою душею був за сполукою західньої України з Наддніпрянщиною в одну народню республіку і в справі проголошення цієї сполуки в дні 3 січня 1919 відіграв визначну роль»⁷.

Автор статті коротко схарактеризував ще один важливий епізод життєвого шляху Вітовського – його участь в українській делегації на Паризькій мирній конференції, куди той виїхав наприкінці квітня 1919 р. разом із Михайлом Лозинським. Аналізуючи останні дні життя Д. Вітовського, редактор «Українського прапора» наголосив: «Рвався далі до чинного збройного діла визволити Україну з чужих кайдан. І тут знайшов смерть. Впав як герой на чужій, не своїй землі, а рідна історія запише його ім'я золотими буквами поруч імен славних козацьких гетьманів»⁸.

Одним із перших досліджень, присвячених історії ЗУНР, стала монографія Михайла Лозинського «Галичина в 1918–1920 рр.», яку видав Український соціологічний інститут у 1922 р., де автор поставив собі завдання «дати огляд політичної історії української Галичини в часі творення української державности»⁹. Значну увагу він присвятив постаті Д. Вітовського.

Михайло Лозинський констатував входження полковника до складу Тимчасового державного секретаріату ЗУНР як державного секретаря військових справ¹⁰. Водночас зазначив, що вісім державних секретарів були членами Української націонал-демократичної партії, а «поза ними Вітовський і Макух належали до радикальної партії»¹¹.

Автор досить лаконічно схарактеризував керівництво обороною Львова 1–21 листопада 1918 р.: «Українське військо заняло Львів під командою отамана Дмитра

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Лозинський М. Галичина в рр.1918–1920. Відень, 1922. С. 3.

¹⁰ Там само. С. 43–44.

¹¹ Там само. С. 44.

Вітовського, який одержав за се ступінь полковника. Занедужавши з перевтоми, Вітовський зрікся команди, яку переняв полковник Григорій Коссак. Під кінець оборони Львова як команданта покликано отамана Стефаніва, дотеперішнього команданта Золочева, надаючи йому ступінь полковника»¹².

Найбільше цікавила пізніших дослідників участь Д. Вітовського в делегації УНР на Паризькій мирній конференції. 7 травня 1919 р. він із М. Лозинським та О. Кульчицьким прибули до Парижа і приєдналися до єдиної делегації, у якій представниками Західної області Української Народної Республіки (ЗОУНР) вже були Василь Панейко (віцеголова делегації) і Степан Томашівський (радник). За словами М. Лозинського, «одначе ся формальна одноцільність не була висловом дійсних відносин. Приїхавши до Парижа, я застав між членами Делегації, висланими Директорією, і делегатами Державного Секретаріату різкий внутрішній розлім. Для Панейка і Томашівського проголошення з'єдинення неначе не існувало: вони стояли на тім, що Галичина є окрема держава, яку тільки вони мають право заступати на Міровій Конференції і якої справу треба трактувати окремо від справи Української Народної Республіки. Формально вони зберігали одноцільність Делегації, але в дійсности старалися свою діяльність в галицькій справі як найбільше держати в тайні від Делегації, для чого устроїли своє окреме бюро, якого акти велися окремо від актів Делегації»¹³. На його думку, після 7 травня 1919 р. цей розлам збільшився: «Ми з Вітовським стояли на тім, що Делегація повинна бути справді одноцільна, значить всі наріди її рішення Делегації і її виступи перед Міровою Конференцією повинні бути ділом спільної праці цілої Делегації. Тимчасова самостійність Західної Области УНР повинна знаходити вислів у внутрішнім процесі діяльності, а саме в тім, що в галицькій справі Делегація повинна числитися з голосом делегатів Державного Секретаріату і не піти проти їх думки, – але це не в тім, що Делегації нема до галицької справи і до діяльності делегатів Державного Секретаріату ніякого діла. Зокрема виступи перед Міровою Конференцією в галицькій справі повинні робитися на основі рішень цілої Делегації, щоб не виходило так, що делегати Державного Секретаріату роблять одно, а Делегація друге, і від імені Делегації, щоб галицька справа мала за собою авторитет цілої України»¹⁴. У цій ситуації М. Лозинський і Д. Вітовський «рішили обмежитися до діяльності в розмірах можливих при зберіганню одноцільности Делегації»¹⁵.

Михайло Лозинський і Дмитро Вітовський брали участь у засіданнях «Міжсоюзної комісії для заключення перемир'я між Польщею і Україною», створеної Найвищою радою Паризької мирної конференції, до якої входили представники США, Великобританії, Франції та Італії. Її очолював генерал Луїс Бота (Louis Botha) – член англійської делегації. Вже на засіданні комісії 8 травня 1919 р. голова делегації УНР Григорій Сидоренко представив голові комісії делегацію Державного секретаріату ЗОУНР. У монографії М. Лозинський навів протокол засідання, зокрема запитання голови комісії генерала Л. Боти і відповіді М. Лозинського та Д. Вітовського¹⁶. На

¹² Там само. С. 47.

¹³ Там само. С. 115.

¹⁴ Там само. С. 115–116.

¹⁵ Там само. С. 116.

¹⁶ Там само. С. 122–125.

наступному засіданні 12 травня 1919 р. запропоновано українським і польським представникам проєкт договору про перемир'я. Вся делегація УНР в умовах, що склалися на початок травня 1919 р., вирішила прийняти його. Водночас М. Лозинський і Д. Вітовський виступили зі заявою – запропонували певні зміни на користь української сторони. 13 травня 1919 р. на засіданні комісії делегація прийняла цей проєкт в первісній редакції. І воно стало останнім, у якому брав участь Д. Вітовський, оскільки польська сторона відмовилася підписати цей документ¹⁷.

Михайло Лозинський детально схарактеризував подальшу участь делегації Державного секретаріату ЗОУНР на Паризькій мирній конференції, зокрема участь Вітовського в підготовці документів делегації, що стосувалися тих чи тих рішень органів конференції, серед яких обговорення проєкту Статуту для Східної Галичини в червні 1919 р.¹⁸

Відомий історик Іван Крип'якевич 1932 р. у статті в «Літописі Червоної каліни» вперше звернув увагу на культурно-освітню, освідмлювальну працю УСС 1916–1918 рр., зокрема Дмитра Вітовського на Волині¹⁹. Він визначив труднощі, з якими зіткнувся сотник, приїхавши сюди на початку лютого 1916 р.: «... призначено його до праці в Ковлі, як “вербункового офіцера”, тобто з обов'язком приєднувати місцевих Українців до УСС. Але від початку ніхто не вірив в успіхи такої акції, – уважано її навіть небажаною, – і в дійсности сотник мав підготовити освідмлюючу освітню працю. Вітовський знайшовся на цьому незнаному собі терені в дуже тяжкому становищі, – не приділено йому до помочі ні одного стрільця, кілька місяців сам один мусів двигати весь тягар праці. На місці в Ковлі не було майже українського населення, всіх православних вивезли Росіяне, лишилися переважно самі Жиди. З-поміж української інтелігенції проживав у Ковлі одинокий Марко Луцкевич (пізніший посол у варшавськiм соймі), агроном по фаху, повний одушевлення для народньої праці, ідейний, роботящий, – він став до помочі Вітовському і при його вказівках сотник міг нав'язати звязки з селом»²⁰.

Сам І. Крип'якевич у період Першої світової війни працював у Бюро культурної допомоги, листувався з Д. Вітовським, добре орієнтувався в культурно-освітніх проблемах Волині: «Вітовський в першу чергу розглядав стан освітньої справи. На Волині були до того часу тільки російські школи, треба було робити заходи, щоб на їх місце відкрити українські і тим способом захопити виховання молоді у свої руки»²¹. У листі від 2 травня 1916 р. (із якого в І. Крип'якевича залишився тільки витяг), Д. Вітовський обґрунтовував такі плани: «Шкільні будинки по селах є доволі гарні, часом дуже гарні, адаптації можна перевести силами і коштами селян: опісля хочу оподаткувати всі села, так, щоби з евентуальною матеріальною поміччю держави кошт удержання шкіл зовсім зняти з Галичини»²². Дмитро Вітовський вважав, що школи можна відкрити в селах: Нова Вижва, Мизово, Нові Кошари, Милянєвичі, Торговище,

¹⁷ Там само. С. 126–132.

¹⁸ Там само. С. 133–162.

¹⁹ Сотник І. К. Д. Вітовський на Волині. *Літопис Червоної Каліни*. 1932. № 2. С. 7–11.

²⁰ Там само. С. 7.

²¹ Там само. С. 7–8.

²² Там само. С. 8.

Любитів, Витоніж, Білашів, Великий Порськ, Радошин. Тоді навчання велося в єдиній – у Старій Вижві завдяки залізничному поручнику Амброзові Епштайну і де від 1 травня 1916 р. працював учитель церковно-приходської школи Євфимій Кужіль.

За словами українського історика, у травні 1916 р. комісаріат УСС у Ковелі збільшено до п'яти осіб і від цього часу освітня праця розвивалася активніше. З перших помічників Д. Вітовського він виділив стрільця Палащука (ім'я не встановлено) («був секретарем і правою рукою сотника; як зв'язковий приїздив він частіше до Львова за книжками і іншими освітніми середниками і привозив вісти з Волині, яких не можна було переслати поштою») і чотаря Михайла Гаврилка – наддніпрянця.

Іван Крип'якевич всіляко підтримував діяльність Дмитра Вітовського на Волині: «... для допомоги шкільній акції, яку розпочинав Вітовський, Бюро культурної помочі в червні 1916 р. передало до Ковля три паки книжок вартістю 827 корон, а саме 1 450 шкільних підручників, 286 книжок до діточих бібліотек і 500 корон готівкою на інші потреби»²³.

Історик вперше описав особливості характеру, зокрема і психологічні, відомого січового стрільця: «Вітовського особисто знав я небогато, говорив з ним, мабуть, тільки один раз, коли він з Волині приїхав до Львова. На основі цього короткого знайомства і переписки виробив я собі характеристику його особи, не знаю, чи вповні вірну. Це була людина замкнена в собі, трохи шорстка і понура; не легко виявляв свої внутрішні цінності і тільки інстинктивно можна було відгадати глибокі почування, якими він був переповнений. Був це спартанець, строгий для себе і інших. Цілою душею ненавидів кривих доріг, отсього ходження “на шварц”, всяких “штудерацій”. Здається, він добре почувався на фронті, де життя було просте і нескладне, де був тільки приказ і обов'язок. На Волині, в окупованій стрейфі, відносини були більш складні. Тут треба було рахуватися і з австрійською владою (яку часто репрезентували офіцери поляки), і з домаганнями Коша, що вислав сюди стрільців, і з опінією Галичини, і з недовірчівістю волинського мужика; треба було пам'ятати, що це війна й обов'язують воєнні закони і рівночасно працювати для майбутньої України, – перестерігати обов'язуючих приписів і обминати їх, де тільки вдалося. Тут треба було якраз “штудерувати”, ходити “на шварц”, бути львом і лисом. Вітовський цього не вмів робити, – це було проти його натури. А коли вже мусів важитися на якийсь крок, що не був у згоді з “приписами”, то, здається, мусів наперед звести з собою важку боротьбу і довго потім це пам'ятав. Це викликало у ньому стан перечулення, підзорливість, жаль до людей, переконання, що його не доцінюють, критикують, зневажають, – врешті ті несподівані вибухи лихого гумору, яких певно сам опісля жалував. Це була душа незвичайно праведна, чиста, характерна»²⁴.

У монографії «Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918–1923 роках»²⁵, виданій 1934 р. в Берліні, Василь Кучабський неодноразово характеризував Вітовського як політика й військовика. У першій частині праці – «Виникнення Західноукраїнської держави у Східній Галичині» – він оцінив

²³ Там само.

²⁴ Там само. С. 11.

²⁵ Кучабський В. Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918–1923 роках. Львів, 2015. 448 с.

«український військовий переворот у Східній Галичині» досить критично: «Легке захоплення Львова підрозділом української таємної спілки чисельністю приблизно 1 500 членів розцінювалося як успіх, що частково здивував самих заколотників, оскільки вони розраховували швидше на невдачу. Проте, наскільки хорошими заколотниками були українці, настільки ж вони були поганими воєначальниками. На чолі таємної спілки, а тепер на чолі українських військ опинився майор легіону Дмитро Вітовський. Палкий патріот, проте не солдат і не державний діяч, він зі своїми соратниками спрямував усю увагу на те, щоб переворот вдався й українці вирвали для себе владу. Однак вони жодним чином не виявилися готовими ні до того, що безпосередньо після перевороту повинна розпочати свою діяльність у країні єдина військова організація з єдиним командуванням, ні до того, що терміново повинна була розпочатися всеохоплююча, попередньо детально спланована, військова операція в самому Львові та на річці Сян, аби обов'язково зірвати очікуване польське повстання у Львові та запобігти військовому наступу на річці Сян війні з Польщею за Східну Галичину»²⁶.

Така ж критична оцінка В. Кучабського позиції Д. Вітовського на Паризькій мирній конференції, куди той виїхав, за словами автора, 7 травня 1919 р. разом із М. Лозинським. У третій частині монографії автор наголосив, що «найслабшою виглядала дипломатична проникливість прихильників тієї точки зору, що передбачала повне збереження єдиної української держави, а також усіх українських претензій як щодо Польщі, так і щодо Росії, дт. Михайла Лозинського та Дмитра Вітовського. Вони протестували проти того, що Марголін та Шульгін обіцяли перспективу федерації України з Росією, оскільки це суперечило національно-державній доктрині. Вони заперечували щодо діяльності Панейка та Томашівського, оскільки їх відокремлена кампанія суперечила принципу української державної єдності. Вони також вимагали акцентування уваги на прагненні України національної державності, а не на тому, що Україна могла би стати фактором у боротьбі проти більшовизму. Незрозумілим залишалося лише те, з якою метою вони взагалі приїхали в Париж і шукали там справедливості та підтримки, якщо попередньо вирішили не долучатися до жодних умов країн Антанти. Тому ноти, якими лідер даного напрямку, Г. Сидоренко, бомбардував мирну конференцію, належали до найменш втішних еманцій українського політичного духу. Цим дилетантам, які не мали жодного поняття про тодішнє політичне становище у світі, здавалося, що в Антанти можна було б “викликати інтерес до України” фантазіями про “Україну як бастион для захисту Дарданелл, Суецького каналу, Перської затоки та Індії”»²⁷.

У 1920–1930-х роках вийшло найбільше мемуарних праць. Їхніми авторами ставали колишні свідки й учасники визвольних змагань українців у період Першої світової війни та Української революції 1917–1921 рр. Вони лише фрагментарно і, звичайно ж, суб'єктивно висвітлюють окремі епізоди воєнно-політичної діяльності Д. Вітовського. До кращих творів мемуарної літератури стрілецької доби належать спогади Мирона Заклинського, Миколи Голубця, Олени Степанів, Степана Шухевича, Миколи Угриня-Безгрішного, Михайла Галушинського й ін.²⁸. Питання, пов'язані з підготовкою та

²⁶ Там само. С. 98.

²⁷ Там само. С. 241–242.

²⁸ Заклинський М. «А ми тую стрілецькую славу збережемо». Споми́ни з визвольної війни. Львів: Всесвіт, 1936. Ч. 1–2; Голубець М. Рік грози і надій 1914. Львів: Укр. бібліотека, 1934; Степанів О. На передодні великих подій. Власні переживання й думки, 1912–1914.

проведенням Листопадової національної революції, участі в ній Дмитра Вітовського відображені в роботах Дмитра Паліїва, Олекси Кузьми та Костя Левицького²⁹.

Про Д. Вітовського згадували в перших узагальнювальних працях з історії Легіону УСС, які вийшли в середині 1930-х років. Передусім це колективні роботи «Українські Січові Стрільці, 1914–1920», «Історія українського війська» і ґрунтовне дослідження Осипа Думіна «Історія Легіону Українських Січових Стрільців»³⁰. Їхні автори, окремі з яких були свідками й учасниками досліджуваних подій, використали великий фактичний матеріал і поряд з аналізом збройної боротьби стрілецтва так чи так розглянули й деякі інші питання.

Наступною працею в міжвоєнний період ХХ ст., присвяченою військовій і громадсько-політичній діяльності Вітовського, стала брошура Мирона Заклинського «Дмитро Вітовський: спроба життєпису і характеристики»³¹. З цього приводу автор у 1967 р. зазначив: «Тридцять років тому видав був у Львові редактор Б. Романенчук мій короткий і частинний нарис про життя і діяльність Д. Вітовського. З огляду на об'єм тієї книжечки (32 сторінки розміру шіснадцятки) не подав я там усього, що знав про нього. І знання моє було тоді скупіше, та й події не мали тоді відповідної перспективи»³².

Осип Думін підготував фахову методологічну статтю «Полк. Дм. Вітовський у спогадах (кілька заміток і побажань)», у якій у вступі зауважив: «Культ великих згл. провідних людей не зробився ще в нас співтворчим чинником нашого національного життя. Тільки Шевченко зосередив на собі любов і пошану нації, опанував всі її почування і веде її за своїм духом. Інші ж наші історичні постаті, коли вони не блиснули генієм Хмельницького або Франка, мусять числитися з тим, що попадуть в категорію тих нещасних “забутих діячів” (до О. Кониського прилип вже цей епітет як шевська смола), що їх споминається раз на десять–двацять літ якоюсь скромною часописною статтею»³³.

Львів: Червона Калина, 1930; Шухевич С. Видиш, брате мій (8 місяців серед УСС-ів). Львів: Червона Калина, 1930; Угрин-Безгрішний М. Нарис історії Українських Січових Стрільців. Рогатин; Львів; Київ: Журавлі, 1923. Ч. 1; Галушинський М. З Українськими Січовими Стрільцями. Спомини з років 1914–1915. Львів: Діло, 1934; Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. Львів, 1928. Ч. 1; Ч. 2. Львів, 1929; Ч. 3. Львів, 1930.

²⁹ Паліїв Д. Листопадова революція. З моїх споминів. Львів, 1929; Кузьма О. Листопадіві дні 1918 р. Львів, 1931; Левицький К. Великий Зрив (до історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів: Червона Калина, 1931.

³⁰ Українські Січові Стрільці, 1914–1920 / за ред. Б. Гнаткевича та ін. Репринтне відтворення з вид. 1935 р. Львів: Слово, 1991; Крип'якевич І., Гнаткевич Б., Стефанів З. та ін. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / упоряд. Б. Якимович. 4-те вид., змін. і доп. Львів: Світ, 1992; Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців. Львів: Червона Калина, 1936.

³¹ Заклинський М. Дмитро Вітовський: спроба життєпису і характеристики. Львів: Всесвіт, 1936. 32 с.

³² Заклинський М. Дмитро Вітовський. Громадський діяч, стрілецький ідеолог, вождь Листопадового зриву, секретар військових справ ЗОУНР. Нью-Йорк: Вид-во «Червона калина», 1967. С. 122–123.

³³ Думін О. Полк. Дм. Вітовський у спогадах. (Кілька заміток і побажань). *Літопис Червоної Калини*. 1936. № 11. С. 4.

На основі видань, передусім спогадів січових стрільців, що вийшли до 1936 р., О. Думін наголосив: «Складений з тих причинків портрет Д. Вітовського є симпатичний; він відразу з'єднує собі глядача гармонією високо ідейних прикмет. Перший військовий міністр ЗОУНР виходить на ньому безкорисний український патріот-державний, як людина наскрізь прийнята вищими національними ідеалами і як обов'язковий не жалючий себе вояк. Сотня Вітовського могла сміло змагатися за босві лаври зі сотнею В. Дідушка: а зробив "сотню Вітовського" славною в легіоні сам командант, що служив всюди стрільцям своїм приміром. Так як любили його, Вітовського, так не любили стрільці ні одного старшини в легіоні. Недаром І. Балюк, як оповідає М. Заклинський, висловився при одній нагоді, що за таким командантом пішов би і в огонь. Щодо популярності, то Д. Вітовський не мав серед Стрілецького Війська ніякої конкуренції»³⁴.

До дослідження М. Заклинського О. Думін мав певні зауваження, тому розпочав дискусію щодо стану дослідження військової та громадської діяльності Д. Вітовського: «... своєю брошурою, хочай вона така худошава об'ємом – зробив автор значну прислугу традиції нашої визвольної боротьби. Пожаліти приходиться, в ній зовсім немає дати уродження Вітовського. Вмістити її повинно було само видавництво у передмові, куди (на стор. 4) вона аж впрошується. Вкралися в текст автора деякі недогляди та похибки. І так на стор. 8. сказано, що сотня Вітовського вийшла, при кінці вересня 1914 р. "з трьома іншими сотнями на фронт", а власне на партизантку. В дійсності вона вийшла з двома іншими сотнями: то є Будзиновського і Горука. На стор. 17 каже Заклинський: "Весною (1916. р. – О. Д.) дістав сотник Вітовський з Коша УСС чотирьох помічників. Між ними був і четар Гаврилко, що до московської травневої офензиви працював в Луцьку". Трохи нелогічно – четар Гаврилко не прийшов, отже, з Коша, а з Луцька до Ковля, до сот. Вітовського. Дальше він пробув в Луцьку не до травневої офензиви, під котрою розуміється офензива ген. Макензена (початок 2 травня під Горлицями) в 1915 р. а до офензивн ген. Брусілова, що зачалася 4 червня 1916 р. Не знати чому, треба догадуватися, що із-за усталених тісних рамців брошури, не розповів автор нічого про діяльність Вітовського на Наддніпр. Україні, а особливо після входу австро-угорських військ на Поділля в березні 1918 р., коли то Вітовського призначено командантом агітаційного загону УСС. (в групі полк. Іца). Про це писав вже М. Заклинський в одному зі своїх споминів, а і в брошурі повинен був згадати про це»³⁵.

Осип Думін, підсумовуючи аналіз праць і спогадів про Д. Вітовського у 1920–1930-х роках, констатував: «А все ж таки дотепер написане про Вітовського не дає нам повної характеристики цієї людини, навпаки ставляє перед нами ряд великих запитників. В першій мірі, був Вітовський волевою натурою чи ні, чи було в йому щось з вождя і авторитетного провідника чи не мав він цих прикмет? Проблематика зогляду на становисько Вітовського в історії військової боротьби – дуже важна»³⁶.

Отже, постать Д. Вітовського як авторитетного січового стрільця, державного секретаря ЗУНР привернула увагу значної частини українських науковців, журналістів, мемуаристів. Проблематика досліджень 1920–1930-х років різноманітна: родинне оточення, здобуття освіти; участь у Легіоні УСС на фронтах Першої світової війни;

³⁴ Там само. С. 5.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

культурно-освітня праця на Волині та Поділлі в 1916–1918 рр.; організація та реалізація Листопадового зриву 1918 р.; праця на посаді державного секретаря військових справ ЗУНР (ЗОУНР); діяльність у складі української делегації УНР на Паризькій мирній конференції (травень 1919 р. – липень 1919 р.). Більшість наукових пошуків і спогадів цього періоду присвячені одному етапу військової та громадської діяльності Д. Вітовського. Найповнішим допоки залишається дослідження М. Заклинського. Історіографічну дискусію щодо висвітлення діяльності Д. Вітовського започаткував О. Думін у «Літописі Червоної калини» в 1936 р. Його роботи стали основою для подальших праць і дискусій українських істориків.

REFERENCES

- Dumin, O. (1936). *Istoriia Lehionu Ukrainskykh Sichovykh Striltsiv*. Lviv: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
- Dumin, O. (1936). Polk. Dm. Vitovskiyi u spohadakh. (Kilka zamitok i pobazhan). *Litopys Chervonoï Kalyny*, 11, 4 [in Ukrainian].
- Halushchynskiyi, M. (1934). *Z Ukrainskymy Sichovymy Striltsiamy. Spomyny z rokiv 1914–1915*. Lviv: Dilo [in Ukrainian].
- Hnatkevych, B. (Ed.). (1991). *Ukrainski Sichovi Striltsi, 1914–1920* (Original work published 1935). Lviv: Slovo [in Ukrainian].
- Holubets, M. (1934). Rik hrozy i nadii 1914. Lviv: Ukr. biblioteka [in Ukrainian].
- I. K. (1932). Sotnyk D. Vitovskiyi na Volyni. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 2, 7–11 [in Ukrainian].
- Krypiakevych, I., Hnatkevych, B., & Stefaniv, Z. (1992). *Istoriia ukrainskoho viiska (vid kniazhykh chasiv do 20-kh rokiv XX st.)* (B. Yakymovych, Comp.; 4th ed.). Lviv: Svit [in Ukrainian].
- Kuchabskiyi, V. (2015). *Zakhidna Ukraina u borotbi z Polshcheiu ta bilshovyzmom u 1918–1923 rokakh*. Lviv [in Ukrainian].
- Kuzma, O. (1931). *Lystopadovi dni 1918 r*. Lviv [in Ukrainian].
- Levytskyi, K. (1928). *Istoriia vyzvolnykh zmahan halytskykh ukraintsiv z chasu svitovoi viiny 1914–1918* (Pt. 1). Lviv [in Ukrainian].
- Levytskyi, K. (1929). *Istoriia vyzvolnykh zmahan halytskykh ukraintsiv z chasu svitovoi viiny 1914–1918* (Pt. 2). Lviv [in Ukrainian].
- Levytskyi, K. (1930). *Istoriia vyzvolnykh zmahan halytskykh ukraintsiv z chasu svitovoi viiny 1914–1918* (Pt. 3). Lviv [in Ukrainian].
- Levytskyi, K. (1931). *Velykyi Zryv (do istorii ukrainskoi derzhavnosti vid bereznia do lystopada 1918 r. na pidstavi spomyniv ta dokumentiv)*. Lviv: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
- Lozynskiyi, M. (1922). *Halychyna v rr. 1918–1920*. Vienna [in Ukrainian].
- Paliiv, D. (1929). *Lystopadova revoliutsiia. Z moikh spomyniv*. Lviv [in Ukrainian].
- Shukhevych, S. (1930). *Vydys, brate mii (8 misiatsiv sered USS-iv)*. Lviv: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
- Stepaniv, O. (1930). *Na peredodni velykykh podii. Vlasni perezhyvannia y dumky, 1912–1914*. Lviv: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
- Uhryn-Bezghrishnyi, M. (1923). *Narys istorii Ukrainskykh Sichovykh Striltsiv* (Pt. 1). Rohatyn; Lviv; Kyiv: Zhuravli [in Ukrainian].
- Ukrainskiy prapor. (1919, Serpen 20), 2 [in Ukrainian].

Zaklynskyi, M. (1936). «*A my tuiu striletskuuiu slavu zberezheмо*». *Spomyyny z vyzvolnoi viiny* (Pt. 1–2). Lviv: Vsesvit [in Ukrainian].

Zaklynskyi, M. (1936). *Dmytro Vitovskyyi: sprobа zhyttiepysu i kharakterystyky*. Lviv: Vsesvit [in Ukrainian].

Zaklynskyi, M. (1967). *Dmytro Vitovskyyi. Hromadskyyi diiach, striletskyyi ideoloh, vozhd Lystopadovoho zryvu, sekretar viiskovykh sprav ZOUNR*. New York: Vyd-vo «Chervona kalyna» [in Ukrainian].

Andriy TREMBETSKYI

Adjunct of the Department of Humanities

Hetman P. Sahaidachnyi National Army Academy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9869-1684>

e-mail: atrembetkyi@ukr.net

DMYTRO VITOVSKYI IN THE UKRAINIAN HISTORIOGRAPHIC DISCOURSE OF THE 1920–1930^s

The paper analyzes investigations on the public, military, and state-making activities of Dmytro Vitovskyyi (1887–1919) in the Ukrainian historiography of the interwar period of the 20th century. As noted, the first steps in analyzing the biography of the famous and reputable member of the Sich Rifleman, the State Secretary of Military Affairs of ZUNR were made in the 1920–1930^s.

It was during this period that scientists, social and political figures, and military associates distinguished the main thematic blocks of D. Vitovskyyi's life path: 1) family environment, education; 2) participation in the USS Legion on the fronts of World War I; 3) cultural and educational work in Volyn and Podillia in 1916–1918; 4) organization and implementation of the November Uprising of 1918; 5) work as the State Secretary of Military Affairs of ZUNR (ZOUNR); 6) participation in Ukrainian delegation of the UNR at the Paris Peace Conference (May 1919–July 1919).

The author characterizes the first article that started studies on the military and socio-political activities of D. Vitovskyyi, written by an unknown author (probably an editor of the newspaper «Ukrainian Flag» Stepan Baran) titled «On August 4, 1919, died with a tragic death, by falling from an aircraft broken by the Polish border guard near Ratibor in Prussian Silesia, one of the leaders of the Halychyna-Ukrainian Sich Riflemen, Colonel Dmytro Vitovskyyi».

The contribution to the research of Dmytro Vitovskyyi's life of Mykhailo Lozynskyyi, Vasyl Kuchabskyyi, Ivan Krypiakevych, Myron Zaklynskyyi, Osyp Dumin, authors of numerous memorists – Sich Riflemen members – is clarified. As investigated, the most fully military and public activities of D. Vitovskyyi covered his friend from the USS Legion M. Zaklynskyyi, while other authors focused on particular periods of his biography. Much attention from scientists and memorists was devoted to the moral and psychological traits of D. Vitovskyyi in various military and everyday situations, and his ability to unite the team.

Keywords: Dmytro Vitovskyyi, USS Legion, ZUNR, historiography.